

BOROS SZILÁRD***KÍNA GEOPOLITIKAI VISZONYAI A HARMONIKUS VILÁGREND
ELMÉLET TÜKRÉBEN***GEOPOLITICAL RELATIONS OF CHINA IN THE REFLECTION
OF HARMONISED WORLD ORDER THEORY***ABSTRACT**

In the last decade China has made several economic and diplomatic effort to alter its surrounding international relation system, which was not in accordance with its economic strength at millennium. The paper on the one hand examines the chinese cultural background of harmonised world order theory elaborated by the Chinese school of international relations, on the other hand the practical geopolitical impementation through the dimensions of Chinese multilater policy and the One Belt One Road (OBOR) plan. The first part of the paper draws up briefly the main characteristics of the development of China's international reations in the 20th century focusing on the harmonised world order. The second part unfolds the main Chinese cultural aspects and elements of the theory and compaire them to some Western ones. The last part of the paper examines the practical implementation of the theory in two fields, namely the Chinese multilater policy and OBOR. The concluding chapter summarizes the main findings of the paper and make suggestions for further subjects of inquiry.

1. Bevezetés

Kína a 21. század második évtizedében már nem csak Földünk második legnagyobb gazdasága, hanem megkerülhetetlen tényező a nemzetközi politikai és gazdasági kapcsolatok terén. A történelem során Kína nemzetközi kapcsolati rendszere hullámzóan alakult, közvetlen környezetével mindig szoros kapcsolatot tartott fenn, azonban a nagyvilág egyéb részei a kereskedelmen kívül kevésbé érdekelték. A 19–20. században a nyugati nagyhatalmaknak erőszakkal sikerült Kína kapuit kinyitni, azonban mindezt Kína a történelme egyik legmegalázóbb időszakaként élte meg, amely során az egykori világhatalom más országok akarátának kellett, hogy alárendelje magát. A második világháborúban egyesült erővel sikerült nyugati hatalmak távozását elérni, majd a második világháborút követő polgárháború végére a Mao által vezetett Kínai Kommunista Pártnak sikerült az országot is egyesíteni. Az 1949-et megelőző száz év szenvedései mély nyomokat hagytak Kínán, ezért Mao kezdeti időszakában a bezárkózás jellemezte az országot. A Deng Xiao Ping által meghirdetett 1978-as nyitás és reform fordulatát követően a Nyugattal való kapcsolatok szorosabbra fűzése prioritásként szerepelt az ország céljai között. Kína fokozatosan integrálódott a nyugati hatalmak¹ által formált nemzetközi rendbe.

Jelen tanulmány keretei között azt vizsgáljuk elsősorban a nemzetközi kapcsolatok, másodsorban a nemzetközi gazdaság egyes kérdéseinek segítségével, hogy Kína nemzetközi pozíciói hogyan változtak az ezredfordulót követően. Míg Kína ma már elismerten a világ második legnagyobb gazdasági hatalma, addig a nemzetközi diplomáciában és kapcsola-

* Boros Szilárd PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi kar, Földtudományok Doktori Iskola.

tokban betöltött szerepe ezzel nem volt és azóta sincs teljes egyensúlyban. A tanulmány Kína felemelkedését, nemzetközi színpadon való megjelenését és kiteljesedését vizsgálja a kínai harmonikus világregrend² elméletének szemszögéből, amelynek kulturális elméleti háttérét a nemzetközi kapcsolatok kínai iskola vázolta fel a nyugati gondolkodási kör számára is érthető módon. A nyugati kultúrkör még napjainkban is hajlamos elfelejteni, hogy Kína olyan 5000 éves kultúrával rendelkezik, amelynek hatalom filozófia értelmezési szintjei számos esetben nyugati szintjeivel vetekednek, ugyanakkor attól kiindulási pontjukban és szemléletükben jelentős mértékben eltérnek.

A tanulmány első része elhelyezi a harmonikus világregrend elméletet Kína nemzetközi kapcsolati történetében, majd ezt követően az elmélet speciális kulturális háttérét világítja meg. A második részben Kína multipolaritás politikájának Új Selyemút elképzelésének gyakorlatán keresztül vizsgáljuk meg az elmélet megvalósulását.

2. A harmonikus világregrend helye Kínai nemzetközi kapcsolataiban és az elmélet speciálisan kínai kulturális háttére

Egyetértve Szunomár Ágnes³ vonatkozó tanulmányának megállapításával, a Kínai Kommunista Párt külpolitikájában két nagyobb szakasz különíthető el, amelyek további alszakaszokra oszthatók. Az első időszakot Mao neve fémjelzi, és a külpolitikáról alapvetően megállapítható, hogy a nyugati rendtől való teljes elzárkózás jellemzi, majd fokozatos nyitás és kapcsolatépítés az aktuális hidegháborús hatalmi játszmák függvényében. A második időszak külpolitikájára a Dent Xiao Ping által meghirdetett Reform és Nyitás politikája nyomta rá a bélyeget és a nemzetközi gazdasági és politikai vérkeringésbe való bekapcsolódás jellemezte. Az időszak külpolitikáját az 1989-es Tienanmen téri események hatására némileg módosították, és a külpolitika fókuszja egyértelműen a gazdaságra került át. A nemzetközi gazdasági rendbe való betagozódás kiemelten fontos momentumaként Kína 2001-ben elnyerte a tagságot a Világkereskedelmi Szervezetbe (WTO).

A WTO csatlakozás további lökést adott a gazdaság fejlődésének, valamint további piacgazdasági reformoknak és liberalizálásnak, amivel Kína elérte, hogy 2009-re a világ második legnagyobb gazdaságává vált.⁴ Az erősödő kölcsönös függőségek a nemzetközi rendszerben tovább erősítették a nyugati hatalmakban azt a tudatot, hogy Kínát támogatni kell a nemzetközi gazdasági és politikai rendszerbe való mélyebb betagozódási folyamatban, mert az számukra is nagyobb biztonságot és prosperitást garantál. A 2003-ban meghirdetett külpolitikai irány, a „békés fejlődés” a fentieknek megfelelően azt fogalmazta meg, hogy Kína felelős hatalom, amely kerüli a nemzetközi konfliktusokat, a saját belső jólétére és fejlődésére fókuszál, ugyanakkor nyit a külvilág felé, amely során elsősorban puha hatalmi módszereket alkalmaz és nem avatkozik mások ügyeibe. A békés fejlődés doktrínáját Kína 2005-ben kiegészítette az Zhou korra (i. e. 1056–i. e. 256) visszanyúló „harmonikus világregrend” aktualizált elméletével, amely alatt egy olyan multipoláris világregrendet értett, amely mentes a konfliktusoktól, kooperációra épít és megfelelő környezetet biztosít fejlődéshez a világ nemzetei számára. Az új elmélet keretében Peking rendezte számos nézeteltérését szomszédjaival és tovább fejlesztette gazdasági és külpolitikai kapcsolatait a világgal.⁵ A következő részben a nemzetközi kapcsolatok kínai iskolájának kutatási eredményeinek segítségével vázoljuk fel az elmélet kulturális alapjait, amelyek elősegítik Kína nemzetközi kapcsolatépítési motivációinak és módszereinek mélyebb megértését.

2.1. A „harmonikus világrend” kínai kulturális alapjai

Kína az 1980-as évektől kezdte el a nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó műhelyei keretében feldolgozni a fellelhető nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó elméleteket.⁶ Az elméletek feldolgozásának eredményeként két nagyobb következtetésre jutott a nemzetközi kapcsolatok kínai iskolájának kutatói a 1990-es évek végére, 2000-es évek elejére: egyfelől, hogy a meglévő elméletek hiányosak, mivel az országok gyakorlati viselkedése nem igazolja vissza az elméleti kereteket, másfelől, hogy a nemzetközi kapcsolati elméletek kulturálisan determináltak, elsősorban nyugati, főként amerikai kulturális hagyományokon és viselkedésmintákon alapulnak. A fentiek figyelembevételével a kínai nemzetközi iskola elkezdte kialakítani a „harmonikus világrend” elméletét, amelynek alapeszméi és fő jellemzői a kínai történelemben, illetve hatalom filozófiában lelhetők fel. Egy olyan modell megalkotására tettek kísérletet, amely kiegészíti a jelenlegi nemzetközi rendszert, ugyanakkor elősegíti a világ fejlődését, és az egyes szereplők érdekeit is szolgálja. A harmonikus világrendhez kapcsolódóan a következő részben három specifikusan kínai elméletet fogunk felvázolni: az Égalatti (Tianxia) világ modellt, a kínai taoista filozófia és konfucionalizmus alapján kidolgozott kapcsolódási⁷ elméletet, valamint a hatalom jellemzőit különböző kulturális közegeben.

A Tianxia elmélet központi fogalmának – minden az Ég alatt – jelentése az ókorban terület, tér, amely felett az Ég akarata által kiválasztott és támogatott dinasztia uralkodik az Ég akaratával összhangban lévő rendszabályok szerint. A hatalmi tér elrendeződése koncentrikus, a legbelsőbb kört a császári udvar és udvari tanács képezi, amelyet a vezető és középfhivatalnokai réteg támogat a második körből. A harmadik körben szerepelnek az alattvalók és a hűbéres államok, majd az utolsó helyen a barbárok állnak, akikre nem terjed ki az Ég akarata. Az elmélet nem határozott meg nemzeti, illetve területi korlátokat arra vonatkozóan, hogy ki mindenki tartozhat az Ég alá. Bárki lehet tagja a rendszernek, aki elfogadja az első kör elveit és kormányzását.⁸ A kínai kutatók az elmélet egyes történelmi időszakban való megvalósulásának körülményeit⁹ tanulmányozták, mivel véleményük szerint a jelenlegi globális helyzet számos analógiát mutat az egykori helyzettel.

A rendszer magában foglalt minden nemzetet és három alapvető elvi vonással rendelkezett. Az első, hogy a problémák megoldása egy mindenki által elfogadott rendszerben működött, a második, hogy a rendszernek minden résztvevő érdekét szolgálnia kellett, és a harmadik, hogy a rendszernek a harmónia érdekében kellett működnie. A tradicionális felfogás szerint az elmélet kulcskérdése, hogy hogyan lehet a világot úgy irányítani, hogy az harmóniában legyen az Ég alatti az Éggel. A rendszer felépítése és felelősségfelosztása alapvetően egyszerű volt, a központi kormányzat felelt a béke fenntartásáért, míg a helyi-törzsi kormányzatok feleltek minden más ügyért, a gazdaságitól kezdve a kulturálison és politikain át a társadalmi ügyekig. A különböző szereplők közötti viszonyt a konfuciuszi filozófia által meghatározott társadalmi kötelékviszonyok¹⁰ szabályozták, amelyben a közösségi érdek dominál az egyéni felett, ami azonban nem okoz összeütközést, mert mindenkinek megvan a felelőssége és a másokkal való együttműködési felülete.

A modern kínai szerzők kritikája szerint a jelenlegi nemzetközi rendszerből hiányzik a felelős világ-tudat, az államok alapvetően önérdelmet képviselnek, ezért csak ritkán képesek a nagyobb jó, a világ- érdekében lemondani önérdekükről és ennek megfelelően az érdekeik mentén kizárnak másokat a nemzetközi rendszerből.¹¹ A Tianxia rendszer előnye a jelenlegivel szemben, hogy nem számolja fel a helyi szinteket, így mindenkinek megmaradnak a maga helyi irányítási területei, miközben kialakulhatna egy hatékonyabb világtudat is a globális témák mentén, illetve a konfuciuszi társadalmi működési modell országokra vetített analógiájával.

A második, kapcsolódási elmélet mélyebb megértésére és alkalmazására azért lenne szüksége, mivel támogatná a kultúrák közötti párbeszédet és jobb megértést, ami elősegít-

hetné a globális kihívások¹² korszakában, hogy közös megoldásokat találjunk. Az elmélet fő tétele szerint ahhoz, hogy harmóniában tudjunk élni a világgal, elsősorban saját magunk folyamatos művelésére van szükség. Ha megismerünk, elfogadunk és beépítünk tőlünk eltérő értékeket a saját értékrendszerünkbe, akkor többé válunk és megértőbbek leszünk másokkal szemben. Az elméletnek három fő aspektusa van: a kapcsolódási folyamat, a meta-kapcsolat és kapcsolati kormányzás.¹³

A kapcsolódási folyamatok szerepe a konfuciuszi tanok szerint kiemelten fontos, mivel a folyamatok a kapcsolatok mozgását, dinamizmusát jelentik és a szereplők közötti komplex és interdependens kapcsolatok a szociális együttműködési gyakorlatokon keresztül alakulnak ki.¹⁴ A kapcsolódási folyamat elmélete egy fejlődési elmélet, amely elsősorban a szereplők közötti interaktív viszonyra és témákon átívelő gyakorlatokra fókuszál. Az elmélet szerint a kapcsolódási folyamatok hangsúlyosabbá tételével a nemzetállamok jobban képesek lennének kialakítani saját identitásukat és meghatározni a világrendben betöltött szerepüket. Az elméletben a meta-kapcsolatot a taoista filozófia alapszimbóluma a jin-jang jelenti, ami egy olyan kapcsolatot jelenít meg, amely mentes a konfliktusoktól és képes egy harmonikusabb együtt fejlődést támogatni. A szimbólum továbbá rámutat arra, hogy a harmóniához a kölcsönös elfogadás is szükséges, illetve, hogy a kölcsönös elfogadás a kapcsolatok komplexitásának növekedésével jár.

A kapcsolódási folyamat a meta-kapcsolati szimbólummal ötvözve azt fejezi ki a nemzetközi kapcsolatok terén, hogy mivel különböző kultúrákból jövünk, ezért nehezen fogadjuk el egymás normáit, ugyanakkor egymás fokozatos megismerésével a kapcsolódási folyamatokon keresztül lehetőség nyílik egy új típusú szintézis kialakítására, amelyet helytállóbb intertézisként vagy kotézisként nevezni, és amely magasabb harmóniához vezethet.

A rendszer harmadik eleme a kapcsolati kormányzás, amely a jelenleg érvényben lévő szabály alapú kormányzás kiegészítőjeként fogható fel.¹⁵ A kapcsolati kormányzás kulturális alapú megközelítés és a társadalmi-politikai megállapodások egyeztetésének olyan folyamata, amely a közösségen belüli komplex kapcsolatokat úgy képes kezelni, hogy az rendet eredményezzen, miközben tagjaiban fejlődik a kölcsönösség, a tisztelet és az együttműködés képessége, mivel megértik egymás társadalmi normáit és az univerzális emberi erkölcsöt.

A fenti elvrendszer számos olyan tulajdonsággal rendelkezik, ami eltér a jelenlegi nemzetközi rendszer gyakorlataitól. Az első, hogy nincs benne szükség kontrollra. A kormányzás minden fél részéről a nemzetközi szerepének és súlyának megfelelő felelősséget igényel,¹⁶ amelynek elemei a kapcsolódási, megállapodási folyamatok során alakulnak ki. A második, hogy a kormányzás fogalma a dinamizmust hangsúlyozza, azaz arra mutat rá, hogy a felek között állandó egyeztetésre és párbeszédre van szükség. Ebben a felfogásban a kormányzott nem egy entitás, hanem egy kapcsolat, így a kormányzás egy kapcsolat menedzsméntjét jelenti, és a jó kormányzás eredményeként a kapcsolatok koordináltabbá és harmonikusabbá válnak. A rendszer további fontos jellemzője, hogy sokkal nagyobb szerep jut benne a bizalomnak, és megköveteli a felektől, hogy egyenlő partnerként tekintsenek egymásra.

A kínai iskola kutatói a harmonikus világrend továbbgondolása során a nemzetközi hatalom legfőbb tényezőit is megvizsgálták ősi kínai filozófusok munkáinak, valamint a nemzetközi kapcsolatok elmélete realista szemléletmódjának ötvözésével. A kínai kutatók elfogadták a realista elmélet kiindulási alapját, amely szerint a hatalom legfőbb és legfontosabb összetevői a hadsereg és a politikai hatalom. Ezt követően azt vizsgálták, hogy a nyugati és keleti felfogás és elméletek hogyan értelmezi ezeket a fogalmakat.

A kínai iskola vizsgálati eredményei alapján a politikai hatalom általános nyugati és keleti felfogásában különbségek fedezhetők fel. A nyugati elméletek a fogalom alatt elsősorban a nagyhatalmak puha hatalmi tényezőit¹⁷ értik, amelyhez nélkülözhetetlenek az erkölcsi alapok. A keleti fogalomértelmezésben a politikai hatalom alatt a dolgok véghezvitelének képességét értik,

amelynek magja az erkölcs, ugyanakkor ugyanúgy szükséges hozzá a legitimitás és a vezetők részéről azoknak a beosztottnak kiválasztása, akik ugyancsak képesek a dolgok véghezvitelére. A politikai hatalom mellett a hadsereg ugyanolyan fontos tényező mindkét szemléletben, mivel ezzel képes a hatalom megvédeni magát és megfelelően képviselni az érdekeit.¹⁸

A fenti elméleti, filozófiai keretek tömör ismertetése hozzájárulhat ahhoz, hogy Kína nemzetközi porondon való szereplését, illetve az egyes felekkel való dinamikus viszonyát jobban megértsük és pontosabban értelmezni tudjuk. Az elmélet azonban nem fedi le a kínai kormányzat teljes elméleti háttérét, ugyanakkor a fenti elvekből vezethető le többek között az a kínai magatartási minta is, hogy a nemzetközi kapcsolatokban felmerülő problémás kérdések és helyzetek rendezéséhez a kínaiak a felek közötti tárgyalásokat preferálják a nemzetközi intézmények döntései helyett. A fenti rövid kulturális alapú ismertetés értelmezési keretet nyújt Kína nemzetközi kapcsolati gyakorlatainak egyes dimenzióihoz.

3. A „harmonikus világregnd” gyakorlati megjelenése az új évezredben

A jelen fejezetben az előző részben a felvázolt kínai elméleti koncepciók – Tianxia, kapcsolódási elmélet, nemzetközi hatalom tényezői – mentén tárjuk fel Kína elmúlt évtizedben történt kapcsolatépítési tevékenységének sajátos gyakorlati módszereit és lehetséges motivációit. Kína nemzetközi kapcsolati építkezésének motivációi nem választhatók szét a belpolitikai céloktól. A Kínai Kommunista Párt egyik legfőbb célja a legitimitás megőrzése, aminek legfőbb eszközei a gazdasági növekedés fenntartása és ezzel együtt a kínai nép jólétének folyamatos növelése. Egy ókori kínai mondással szemléltetve, ha a nép gyomra tele van, akkor nem akar más dolgokkal foglalkozni. Mivel kínai kormányzat körülbelül egy évtizede felismerte, hogy az ország elérte az exportvezérelt gazdasági növekedés határait, ezért nekikezdett egy új belső gazdasági szerkezet¹⁹ és egy ezt támogató nemzetközi kapcsolati és hatalmi rendszer felépítéséhez, amely biztosíthatja számára a további gazdasági fejlődést, illetve ezzel párhuzamosan a szélesebb nemzetközi elismertséget.

Kína a harmonikus világregnd jegyében nemzetközi hatalmi terét két oldalról építi, egyrészt a nemzetközi szinten új hálózatokat hoz létre, míg a másik oldalon új saját kezdeményezésekkel áll elő, amelyhez szövetségeseket gyűjt. A következő részben a fenti tényezőket két dimenzióban – multipolaritás, Új Selyemút – vizsgáljuk.

3.1. Kínai multipolaritás

A 2000-es évek óta Kína nemzetközi kapcsolati rendszerében a multipolaritás jelszava alatt egyre nagyobb figyelem irányult a hagyományos nyugati kapcsolatok mellett újak felépítésére is. Kína figyelmének egy jelentős szeletét kötött le az elmúlt évtizedben a BRICS és ASEAN²⁰ országokkal való kapcsolatépítés. Kína a BRICS országaival, mint a multipoláris világregnd elképzelés alapján egy csoportba tartozó, felemelkedő hatalmakkal szorosabbra fonta gazdasági és politikai kapcsolatait. A BRICS pontos fókuszai és az általa koordinált területek még formálódóban vannak, annyi azonban bizonyos, hogy a felek Kína pénzügyi vezetésével, a Világbank pártjaként, létrehozták az Új Fejlesztési Bankot,²¹ amelynek célja, hogy olyan fejlesztéseket finanszírozzon, amelyek elősegítik a tagországok közötti gazdasági kapcsolatok fejlődését. Az elmúlt években a BRICS országok közül többnek is jelentős gazdasági visszaeséssel, illetve egyéb súlyos belső és külső politikai kihívással kellett szembe néznie, így a BRICS kapcsolatok továbbépítésére kevesebb energiájuk maradt.

Az elmúlt években a BRICS országai közül Kína a legszorosabb kapcsolatokat az újra erőre kapó Oroszországgal épített ki, a kezdeti nyersanyagokra és gazdasági együttműködésre fóku-

száló kapcsolatok ma már a katonai és űrkutatási szférára is egyre mélyebben kiterjednek. A kétoldalú kapcsolatok gyors fejlődése részben annak is köszönhető, hogy az orosz–amerikai és orosz–EU viszony romlása Kína irányába terelte az oroszokat. A kínai–orosz hosszú távú stratégiai szövetséget számos nyugati kutató nem tartja életképesnek, mivel számos olyan tényező van a két ország viszonyában, amely a kapcsolatok elmélyítésének akadályozó tényezőjeként merülhet fel, mint például, hogy Kína katonai erősödése veszélyezteti a közép-ázsiai orosz pozíciókat, az orosz elit is alapvetően bizalmatlan a kínaiakkal szemben, továbbá a Szibériába beáramló jelentős számú kínai népesség hosszútávon területi feszültségeket is eredményezhet. A közelmúlt eseményei és folyamatai tükrében egyelőre inkább úgy tűnik, hogy a két ország kapcsolatainak szorosabbra fűződését jobban determinálja Oroszország nyugattól és elsősorban Európától való elhidegülése, mint az egymástól való idegenkedés.

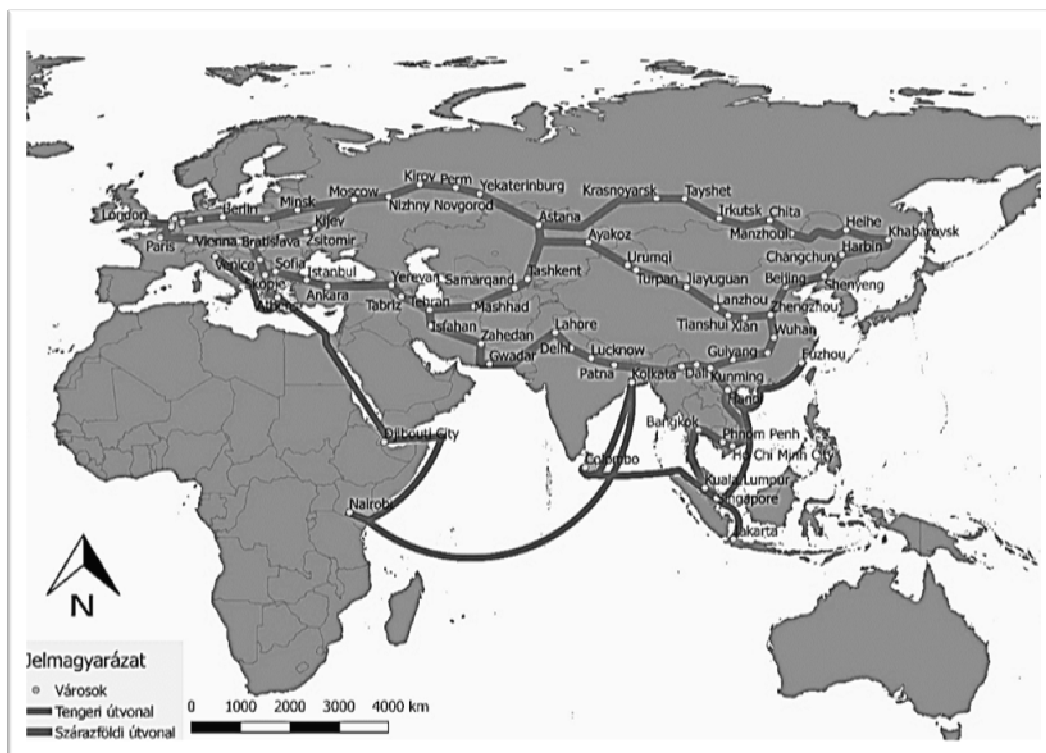
Kína a BRICS országokon túl elsősorban az élelmiszer- és nyersanyagbiztonsága és a beszerzési források diverzifikációja érdekében jelentősen mélyítette és szélesítette kapcsolati hálózatát Afrika, Latin-Amerika országaival és Ausztráliával is. Xi 2015-ben indította útjára a Dél-Dél Együtműködést, amely keretében évente 2 milliárd USD-t fordít Kína a részt vevő országokkal való szorosabb együttműködésre. A kapcsolatok folyamatosan fejlődnek, amire jó példa, hogy az előző együttműködéssel egy időben hozták létre Kína Dél-Dél Klíma Együtműködési Megállapodási Alapot is, amely támogatja a klímaváltozás elleni küzdelmet. Afrika is élvezi Kína folyamatos támogatását. Kína 2015-ben 10 közös nagyprojekt elindítását jelentette be afrikai partnerországokkal közösen, amelyek összértéke meghaladja a 60 milliárd USD-t. Kína Afrikával kapcsolatos hozzáállása is változik, Peking egyre inkább törekszik arra, hogy a korábbi, önérdeket követő nyersanyag kitermelő ország képét átformálja együttműködő szövetségessé. A fentiekre jó példa, hogy az Új Selyemút Koncepció tengeri részéhez kapcsolódó afrikai országokban tervezett infrastrukturális fejlesztésekhez Kína igyekszik megszerezni a helyi politikai szféra támogatásán túl a helyi lakosság és az érdekeltek támogatását is.

Összességében kijelenthető, hogy az elmúlt évtizedben egyre nagyobb szerep jutott a kínai eszköztárban a multipoláris világrend építésében a nem nyugati hatalmakkal való kapcsolatok építésének. Kína alapvetően gazdasági fókusszal, de idővel egyre bővülő témák mentén folyamatosan fejleszti nemzetközi kapcsolati rendszerét. Kínai vélemények szerint Kína számos esetben sokkal sikeresebb és mindkét fél számára kedvezőbb kapcsolati rendszereket épített föl a különböző térségekben, mint a Nyugat.²²

3.2. Egy öv, egy út, avagy az Új Selyemút kínai terve

Xi Jinping kínai elnök 2013-ban az Asztanai beszédében kiemelte, hogy a globális gazdaság fellendítése érdekében az Új Selyemút koncepció keretében a lehető legtöbb projektet kell végrehajtani az együttműködő országokkal a közös érdekek mentén, illetve új kereskedelmi útvonalakat kell létrehozni a Balti tengerig és a Csendes-óceánig. Az elnök szerint a megvalósításhoz le kell bontani a kereskedelmi akadályokat,²³ illetve fejleszteni kell a pénzügyi együttműködést az országok között²⁴ a kereskedelmi költségek csökkentése érdekében. A célok eléréséhez és az akadályok leküzdéséhez Peking szerint elengedhetetlen az emberek közötti kapcsolatok és bizalom erősítése is. Az Új Selyemút koncepciót Kína a globális célkitűzések mellett a saját gazdasági érdekeinek és céljainak elérése érdekében is fogalmazta meg. A 2008-as gazdaság válság számos kihívás²⁵ elé állította az országot, Peking tervei szerint az új elképzelés biztosítaná az export piacok megőrzését és újak feltárását, az ország nyersanyagszükségletét, a kereskedelemi útvonalak szűk keresztmetszeteinek²⁶ oldását, a területi egyenlőtlenségek²⁷ oldását, illetve lehetővé tenné a felesleges ipari és építőipari kapacitások lekötését és a világszínvonalú kínai technológiák²⁸ értékesítését.

1. ábra. Az Új Selyemút tervezett útvonalai
Figure 1. One Road, One Belt planned routes

Forrás: saját szerkesztés²⁹

Számos nézet van arra vonatkozóan, hogy a koncepció mennyire rajzolja át a világ geopolitikai térképét, mindenesetre a következő megállapításokkal egyet tudunk érteni. „A XXI. századi eurázsiai szuperkontinens megteremtésében vitathatatlanul a legfontosabb Kína grandiózus terve, az Új Selyemút Gazdasági Övezet kiépítése. Xi Jinping kínai elnök 2013-ban hirdette meg azt a kereskedelmi és infrastrukturális fejlesztési programot, amely Kelet- és Közép-Ázsiát összekötné Európával és így ténylegesen megteremtené a XXI. századi Euráziát. Sőt ezen és egy másik szárazföldi útvonalon túl Kína tengeri hatalmi létének megerősítését szolgálja a XXI. századi Tengeri Selyemút megvalósításának terve is. 2015 májusában Oroszország és Kína hivatalosan aláírta az Eurázsiai Gazdasági Unió és az Új Selyemút Gazdasági Övezet együttműködéséről szóló szerződést, amely lényegesen több egy kereskedelmi megállapodásnál, ugyanis közös nagyszabású befektetési és hatalmas infrastrukturális fejlesztési tervek állnak a szerződés előterében.”³⁰

Ezek mellett elmondható, hogy a kínai gazdaság hatalmasat fejlődött a Reform és Nyitás politika megkezdése óta, valamint az elmúlt néhány évben Peking vállalta egy új gazdaság-fejlesztési gyakorlat³¹ kialakítását és alkalmazását, amelynek eredményeként Kína meghirdette a kínai „Új Selyemutat”. A kérdés, hogy Kína miből finanszírozza ezeket az elképzeléseket. A pénzügyi alapot főleg a Kína kezdeményezésével megalakult Ázsiai Infrastruktúra Beruházási Bank és a Kína által felállított Selyemút Alap jelenti. További finanszírozást jelenthetnek az Új Fejlesztési Bank forrásai, amelyek egyik célja a fejlődő országok infrastruktúrájának fejlesztése. A jelenlegi becslések szerint a koncepció hosszú távú fejlesztési igényei³² sokszorosan meghaladják a jelenleg rendelkezésre álló forrásokat³³, úgyhogy Kínának középtávon további finanszírozó partnerek bevonásával és finan-

szírozási lehetőségekkel kell majd támogatni a kezdeményezést. A jelenleg rendelkezésre álló források a becslések szerint arra lehetnek elegek, hogy az Új Selyemúthoz kapcsolódó beruházási projekteket néhány évig ellássák forrással.

Ami jelenleg a legfontosabb, hogy az Új Selyemút koncepció a kínai külpolitikára is hatással van. A projekt támogatása érdekében Peking bevonta a Sanghaji Együttműködésbe Indiát és Pakisztánt is, és valószínű, hogy Iránt is ez irányba igyekszik terelni. Kína Európával is egyre szorosabb gazdasági kapcsolatokat épített ki 2008 után, amelyben már az Európán belüli kínai befektetések is meghatározó szerepet játszanak. Abból a hitből táplálkozva, hogy a Selyemút koncepció sikere a Közel-Kelet békéjén nyugszik, Xi első kínai elnökként ellátogatott Iránba, illetve Kína egyre aktívabban lép fel a térségben a béke érdekében mind Szíriában, mind Jemenben.³⁴ Kína várhatóan a jövőben is ebben a szel-
lemben fogja tovább folytatni a külpolitikáját.

Kína számos esetben felajánlotta az USA számára is a csatlakozást az új Selyemúthoz, Washington azonban kerülte az Új Selyemút Koncepció kérdését. A kongresszusban egyszer sem került napirendre a kérdés, még az USA-Kína Gazdasági és Biztonsági Bizottsága, illetve a kétoldalú Stratégiai Gazdasági Dialógus³⁵ előtt sem. Washington nem csak figyelmen kívül hagyta a koncepciót, de egyes esetekben megpróbálta szövetségeseit lebeszéli az Ázsiai Infrastruktúra Fejlesztési Bankba való belépésről.

Ez a passzív-agresszív amerikai magatartás azonban a kínaiak kezére játszotta és játssza a helyzetet, mivel így ők lehetnek az Eurázsiai kontinens fejlődését meghatározni képes nagy hatalom az USA kihagyásával. Az USA viselkedése több szempontból hátrányos saját magára nézve, mivel lehetetlenné teszi, hogy az amerikai befektetők bekapcsolódjanak a beruházásokba, miközben a koncepció lehetőséget nyújtana arra, hogy a globális gazdaság erőre kapjon a kezdeményezés mentén. Az Ázsiai Infrastruktúra Beruházási Bankkal kapcsolatos malőr jól bizonyítja, hogy az USA a koncepció akadályozásával kellemetlen helyzetbe hozhatja magát még a szövetségesei előtt is, akik szerint az elképzelés akár a globális gazdasági pangásra is válaszként szolgálhat.

Obama 2011-es „Ázsia Politika Egyensúlyba Hozása” koncepciója, valamint Kína kizárása a Transz-Pacifikus Partnerségi tárgyalásokból a kínai vezetésben tovább erősítette a korlátozásra és bekerítésre³⁶ vonatkozó amerikai szándék látszatát. Az USA által indukált folyamatok Kínát abba az irányba terelték, hogy a Csendes-óceáni kapcsolatépítés helyett a nyugati irányú kapcsolatok fejlesztésére helyezzen nagyobb hangsúlyt. További negatív tényezőként jelent meg a kapcsolatokban, hogy az USA az évtized első felében keményen ellenállt annak a kínai törekvésnek, hogy növeljék az ország szavazati arányát a Nemzetközi Valutaalapon belül, aminek eredményeként Kína létrehozta a saját multilaterális intézményeit.³⁷ Végül, de nem utolsósorban a 2008-as válság hatására leeső amerikai kamatok is arra késztették Kínát, hogy az amerikai államkötvény tartalékai egy részét infrastrukturális projektekre költse.³⁸

4. Összefoglalás

Kína világban betöltött szerepe jelentős változásokon ment keresztül a történelem folyamán, ugyanakkor a 19–20. századi kiszolgáltatott helyzetét leszámítva az ország mindig is egy meghatározó hatalma volt Ázsiának és a világnak. Az ország kommunista újraegyesítését követően a Mao-i időszakot a külkapcsolatok újradefiniálása, a bezárkózás, majd fokozatos nyitás jellemezte. A Deng által meghirdetett reform és nyitás politikája új utakat nyitott ki az ország számára, amelynek eredményeként Kína az ezredfordulót követően a világ második legerősebb gazdaságával rendelkező országgá vált. A nyitást jellemző kezdeti alkalmazkodó és szabálykövető magatartást az ezredfordulót követően egyre jobban

felváltott és felválja egy öntudatosabb, illetve a saját szabályokon és elvek mentén alakított nemzetközi kapcsolati rendszer, amelynek egyik kiemelt építőköve a harmonikus világrend.

Kína a nemzetközi porondon való szereplésre már régóta készült, a nemzetközi kapcsolatok elméleteit már a 80-as években elkezdték feldolgozni és értelmezni akadémiai és egyetemi keretek között. A feldolgozás eredményeként létrejött a nemzetközi kapcsolatok kínai iskolája, amely szerint a meglévő elméletek hiányosak, mivel az országok gyakorlati viselkedése nem igazolja vissza az elméleti kereteket, másfelől azt állapították meg, hogy a nemzetközi kapcsolati elméletek kulturálisan determináltak, elsősorban nyugati, főként amerikai kulturális hagyományokon és viselkedésmintákon alapulnak. A fentiek alapján az iskola képviselői szükségesnek látták, hogy kialakítsanak egy a kínai kultúrát és tradíciókat is magában foglaló kapcsolati elvet.

A harmonikus világrend egyrészt az ókori kínai Tiaxia (Égalatti) hatalomfilozófiai elvet, illetve a taoista és konfuciuszi hagyományokat ötvözte magában. Az elmélet jelentős hangsúlyt helyez a kapcsolatokra, mint állandóan változó, interaktív folyamatokra, a kölcsönös tiszteletre és megértésre, illetve az ország méretének és erejének megfelelő felelősségteljes szerepekre. A nyugati elméletekhez képest a kínai elméletben sokkal kisebb szerep jut a nemzetközi intézményeknek, ill. törekszik minden szereplő értékektől független bevonására a nemzetközi kapcsolatokba. A harmonikus világrend elmélete azonban Kína nemzetközi kapcsolatainak értelmezésében nem minden dimenzióra alkalmazható (pl.: Kelet- és Dél-kínai-tenger konfliktusai). A Nyugati nagyhatalmaknál a szelektív viszonyulás ugyanúgy felfedezhető nemzetközi kapcsolataikban, így Kína esetében sem lepődhetünk meg, ha az ország partjaihoz közelebbi területek esetében a létfontosságú biztonságpolitikai megfontolások hangsúlyosabb szerepet kapnak.

Kína az elmúlt évtizedben a harmonikus világrend elvei mentén, amelyben magának nagyobb globális szerepet szán, határozottan fejleszti nemzetközi kapcsolatait. A jelen tanulmányban a multipolaritáson és az Új Selyemúton keresztül mutattuk be annak gyakorlati megvalósulását. Az elmúlt években Kína egyre intenzívebben fejleszti kapcsolatait a világ minden részével, amely keretében egyre nagyobb hangsúlyt helyez a nyugati hatalmak kívüli országokra és régiókra. A multipolaritás jegyében szorosabbra font kapcsolatok alapvetően három célt szolgálnak Kína számára: nemzetközi súly erősítése (pl.: BRICS), gazdasági alapú kapcsolatok (pl.: Afrika, Latin-Amerika) és biztonságpolitikai jellegű kapcsolatok (pl.: orosz–kínai kapcsolatok). A kapcsolatok célja sok esetben átfedésben van, azaz több kínai célt szolgál egy időben, ez azonban természetes és levezethető a harmonikus világrendet megalapozó kapcsolati elméletből is. A legnagyobb kérdés a multipoláris politika és az Új Selyemút tekintetében is, hogy Kína képes lesz-e azokat úgy menedzselni, hogy azok mindkét fél számára megtérülővé váljanak. Az Új Selyemút esetében például számos nyugati és keleti kutató megkérdőjelezi a szárazföldi láb (klasszikus Selyemút) gazdasági életképességét és megvalósíthatóságát.

A jelen tanulmány sok további kérdést vetett fel, amelyek mentén további kutatások lennének szükségesek, hogy mélyebben megértsük a 21. századi kínai gondolkodást a nemzetközi kapcsolatok terén. Fontosabb vizsgálható nagyobb kérdéskörök: Milyen további elvek illetve elméletek érvényesülnek a kínai nemzetközi kapcsolatokban (pl.: nagyhatalmak új típusú együttműködése, realista biztonságpolitikai felfogás a Kelet- és Dél-kínai-tengereken)? Kína felemelkedése és új nemzetközi kapcsolati elképzelései hogyan alakítják a globális erőviszonyokat, kiemelten az USA-val és az EU-val? Kína hogyan fog viselkedni a jövőben a nemzetközi kapcsolatok színpadán, hogyan fogja a saját elveit a nyugati elvekkel harmonizálni és hogyan fog egyre inkább nemzetközi szabályalkotóvá válni?

JEGYZETEK

1. USA, EU és egyes tagországai.
2. A fatalista csapda röviden azt takarja, hogy egy regnáló és egy felemelkedő nagyhatalom esetén a két nagyhatalom összeütközése elkerülhetetlen.
3. Szunomár (2012).
4. világbank adatbázis – data.worldbank.org (2016. szeptember 17.).
5. Szunomár (2012).
6. kiemelt figyelmet szentelt a 20. századot meghatározó liberalizmusra, realizmusra és szociális konstruktivizmusra.
7. Angol megfelelője: relationality.
8. Jack Dull (1990).
9. A minden az Ég alatt koncepciója az ősi Zhou dinasztia (i. e. 1046–256) idején alakult ki, egy kaotikus korszakban, amikor az volt a legfontosabb kérdés, hogy hogyan lehet a különböző törzsek között a rendet fenntartani igazi hegemon hatalom nélkül. Az elmélet legtisztább formában a Ming dinasztia (1368–1644) idején működött.
10. Öt alapvető viszony: apa–fiú, alattvaló–uralkodó, férj–feleség, fiatalabb–idősebb, barátok.
11. Ez a folyamat jól nyomon követhető a globális problémák – pl.: klímaváltozás, természetpusztulás – kezelésében.
12. Pl.: globális gazdasági pangás, klímaváltozás, népesedés és migráció.
13. Qin Yaqing (2012).
14. A kínai iskola kutatói szerint a nyugati nemzetközi kapcsolati elméletek egyik legfőbb hiányossága, hogy túlságosan a statikus struktúrákra fókuszálnak és nem a folyamatokra.
15. A kínai iskola kutatói szerint a szabály alapú kormányzás nemzetközi szabályokkal operál és habár ezek rendkívül fontosak, nem mindenhatók, továbbá mivel a szabályok alapján történik a kormányzás, ezért a felek alapvetően bizalmatlanok egymással és azt keresik, hogy a szabályok felhasználásával hol próbál meg a másik fél a rovásukra előnyhöz jutni.
16. Az erősebb félnek több a felelőssége.
17. politikai és kulturális befolyásolási képesség
18. Qin Yaqing (2012).
19. A gazdaságfejlesztés legfontosabb irányait az 5 éves tervek jelölik ki. A 12. ötéves tervben (2011–16) irányozta elő a kínai kormány a gazdasági növekedés szerkezetének átalakítását az export vezérelt irányból a belső fogyasztás és a K + F fókuszú növekedés irányába.
20. Az ASEAN országokkal való kapcsolatépítéssel a Kelet- és Dél-kínai-tengerrel kapcsolatos részben foglalkozunk.
21. New Development Bank (NDB)
22. Baohui Zhang (2010)
23. Pl.: vámtarifák, adminisztratív akadályok csökkentése.
24. Pl.: valuta-elszámolási megállapodások.
25. pl.: túlzott kapacitások az iparban és építőiparban, ingatlanpiaci buborék kialakulása, nyugati területek fejlődésének lassulása, exportpiacok szűkülése, pénzügyi sérülékenység növekedése az növekvő hitelállományok és árnyékbanki rendszer miatt.
26. Pl.: Malaka szoros, Kelet- és Dél-kínai-tenger.
27. Gazdaságilag elmaradt nyugati területek.
28. pl.: gyorsvasút és telekommunikációs technológia
29. Szerkesztéshez felhasznált térképek: <https://www.merics.org/en/merics-analysis/infographicchina-mapping/china-mapping/>; <http://www.chinainvestmentresearch.org/press/chinese-overseas-lending-dominated-by-one-belt-one-road-strategy/>; <http://www.eurasiareview.com/13042016-one-belt-one-road-one-singapore-analysis/> Szerkesztéshez felhasznált irodalom: Eszterhai Viktor: Kelet-Közép Európa helye a Selyemúton, Hungarian Geopolitics, 2016/3, 87–90. old.
30. Bernek (2016)
31. New Normal Economic Development

32. A koncepció 20 éves infrastruktúra- és szolgáltatásfejlesztési igényei egyes becslések szerint meghaladják a 2000 milliárd USD értéket.
33. A két bank alaptőkéje 100–100 milliárd USD, míg a Selyemút Alapban 40 milliárd USD van.
34. 2015-ben került elfogadásra az a törvény, amely lehetővé teszi, hogy a Kínai Felszabadító Hadsereg külföldi terror ellenes műveletekben részt vegyen.
35. A tárgyalások során több mint 100 együttműködési felületet jelöltek meg a felek, de a Selyemút nem szerepelt köztük.
36. Containment and encirclement.
37. Új Fejlesztési Bank, Ázsiai Infrastruktúra Fejlesztési Bank.
38. Gal Luft (2016).

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Baohui Zhang (2010): Chinese Foreign Policy in Transition: Trends and Implications. *Journal of Current Chinese Affairs*, 39, 2, 39–68.
- Berneke, Ágnes (2016): 21. századi geopolitikai stratégiák. *HUG – Hungarian Geopolitics* 2016/1. 52–73.
- Charles L. Glaser (2015): A U.S.-China Grand Bargain? *International Security*, Vol. 39, No. 4, pp. 49–90.
- David M. Lampton (2015): Xi Jinping and the National Security Commission: policy coordination and political power. *Journal of Contemporary China*, Vol. 24, No. 95, 759–777.
- David Shambaugh (2013): *China Goes Global, the Partial Power*. Oxford University Press, 2013.
- Gal Luft (2016): China's Infrastructure Play – Why Washington Should Accept the New Silk Road. *Foreign Affairs*, October 2016 Issue, <https://www.foreignaffairs.com/articles/asia/china-s-infrastructure-play>
- George Friedman (2012): Következő évtized. *New Wave Media*, 2015.
- George Friedman (2015): Gyulladásponatok. *New Wave Media*, 2015.
- Hegedűs Zsuzsanna (2015): The peace and war: USA-China relations. *Hungarian Academy of Science – Institute of World Economics, Challenges* 215. 2015 june.
- Henry Kissinger (2011): Kínáról. *Antall József Tudásközpont*, 2014.
- Henry Kissinger (2014): *World Order*. Penguin Group, 2014.
- Jack Dull (1990): *The evolution of government in China*. University of California, 1990.
- Jinghan Zeng–Shaun Breslin (2016): China's 'new type of Great Power relations': a G2 with Chinese characteristics?. *International Affairs* 92: 4.
- M. Taylor Farevel (2014): U.S. Policy Towards the Disputes in the South China Sea Since 1995, *S. Rajaratnam School of International Studies, Policy Report*, 2014 march.
- Martin Jacques (2009): *When China Rules the World: The End of the Western World and the Birth of a New Global Order*, Penguin Books, 2009.
- Pap Norbert (2005): Ázsia politikai földrajza. Kína politikai földrajza. *Alexandra Kiadó. Pécs, Hungary*. pp 127–157.
- Peter Ferdinand (2016): Westward ho—the China dream and 'one belt, one road': Chinese foreign policy under Xi Jinping. *International Affairs* 92: 4, 941–957.
- Qin Yaqing (2012): Culture and global thought: Chinese international theory in the making. *Revista CIDOB d'Afers Internacionals* 100., 67–90.
- Suisheng Zhao (2015): A New Model of Big Power Relations? China–US strategic rivalry and balance of power in the Asia–Pacific, *Journal of Contemporary China*, Vol 24., No 93, 377–397.
- Szunomár Ágnes (2012): Kínai külpolitika, kínai hatalmi politika: folyamatosság és változás. *Külügyi Szemle* 2012/2, 125–143.
- Thomas Fingar–Fan Jishe (2013): *Ties that Bind: Strategic Stability in the U.S.–China Relationship. THE WASHINGTON QUARTERLY, FALL*.
- Zhang Baohui (2010): Chinese Foreign Policy in Transition: Trends and Implications. *Journal of Current Chinese Affairs*, 39, 2, 39–68.